

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 771/1-ХІІІ/2
20.05.2010. године

На основу члана 221. став 1. алинеја 16. и члана 266. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој V редовној седници, одржаној дана 20.05.2010. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: ФИЛОЗОФСКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ И ИМПЛИКАЦИЈЕ АНТИПСИХИЈАТРИЈЕ, кандидата мр Дејана Ђорђевића и одобрава усмена одбрана.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Весна Димитријевић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр.6/1715
(број захтева)
22.05.2010.
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Веће научних области
друштвено-хуманистичких наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Дејана (Живорад) Ђорђевића
(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ Дејан (Живорад) Ђорђевић
(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом: _____

Филозофске претпоставке и импликације антипсихијатрије

Универзитет је дана 7.10.2008. својим актом под бр 612-25/243-8 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила: _____

Филозофске претпоставке и импликације антипсихијатрије

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

_____ (име, име једног од родитеља и презиме)
образована је на седници одржаној 1.04.2010. одлуком факултета под бр 495/1-XI/2 у саставу:

	Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1.	др Миланко Говедарица	доцент	филозофија	Филозофски ф.
2.	др Драго Ђурић	доцент	филозофија	Филозофски ф.
3.	др Владимир Јовић	доцент	филозофија	Фил. ф. Кос. Митровица

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 20.05.2010.

Прилог:

1. Извештај комисије са предлогом
2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја
3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Весна Димитријевић

**ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ
ФИЛОЗОФСKE ПРЕТПОСТАВКЕ И ИМПЛИКАЦИЈЕ
АНТИПСИХИЈАТРИЈЕ ДОКТОРАНДА ДЕЈАНА ЂОРЂЕВИЋА**

Пошто смо од стране Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду изабрани у комисију за анализу и оцену докторске дисертације *Филозофске претпоставке и импликације антипсихијатрије* докторанда Дејана Ђорђевића, част нам је да о томе поднесемо следећи извештај.

Овај рад има 255 страна, рачунајући апстракт на српском и енглеском језику (прва и друга страна), списак коришћене литературе (од 244. до 254. стр., са 195 библиографских јединица) и садржај (последња, 255. страна). Основни текст (3-243. стр.) је документован са 375 фуснота и подељен је на следеће основне делове: 1. Увод (3-16.), 2. Антипсихијатрија као правац у историји идеја (17-62.), 3. Филозофија и антипсихијатрија (63-241.) и 4. Закључак (242-243.).

У уводном делу, докторанд објашњава разлоге због којих је тема ове дисертације актуелна и важна, разјашњава њен смисао и даје прелиминарна одређења предмета, циља и метода свог рада. Насупрот оцени да је антипсихијатрија теоријски застарела и тврдњи да се о антипсихијатријском покрету данас мало говори, аутор дисертације заступа став да ће теоријско оспоравање *mainstream* психијатрије бити актуелно барем дотле док буде трајала енормна друштвена моћ ове дисциплине, односно, барем онолико дуго колико се индустрија менталног здравља буде налазила у фази експанзије. Као потврду тезе о актуелности, Ђорђевић наводи више конкретних примера јавних антипсихијатријских иступа и иницијатива, у националним и интернационалним размерама. Саму антипсихијатрију, докторанд схвата као један од најважнијих праваца у филозофији психијатрије, указујући да ова грана медицине – неупоредиво више него што је то случај са другим – од својих посленика изискује да се суоче са бројним филозофским проблемима: природом епистемичког оправдања у психопатолошким истраживањима, теоријском и егзистенцијалном валидношћу интроспекције, односом између органских, психичких и духовних процеса, етичким дилемама у вези са психијатријском стигматизацијом и принудном хоспитализацијом, прихватљивошћу права на самоубиство и др. У овом корпусу филозофских питања, као

једна од најпровокативнијих антипсихијатријских теза, и идеја о могућности духовног просветљења или ослобођења личности, кроз поједине видове схизофреног психичког процеса, има свој пуни смисао и релеванцију, сматра аутор дисертације.

Основни предмет своје дисертације, докторанд види у расветљавању филозофских претпоставки кључних антипсихијатријских учења, тј. схватања главних протагониста овог правца у историји идеја и филозофији психијатрије. Између осталог, то подразумева сагледавање најважнијих историјско-филозофских утицаја на Куперово, Ленгово и Сасово дело. Међутим, аутор ставља нагласак на логичко-методолошко преиспитивање како антипсихијатријске аргументације, тако и аргументације ривалског становишта – *mainstream* психијатрије, тј. њеног теоријског репрезента у виду биолошко-медицинског модела, који заступа и брани, поред многих других, канадски филозоф психијатрије Лори Резнек, чија су схватања предмет докторандове опсежне анализе у наредним поглављима. У том смислу, Ђорђевић се опредељује за упоредо преиспитивање биолошке психијатрије и антипсихијатрије, поставивши себи за циљ истраживање њихових импликација, пре свега у домену епистемологије и примењене етике. Када је реч о методу, аутор дисертације се приклања Кантовом критичком поступку, који подразумева теоријску опрезност, ограничавање сазнајних исказа на емпиријску сферу, односно, уздржавање од таквих судова којима се прекорачују границе нашег могућег искуства. На тој методичкој нити водиљи, у раду се показује да је и антипсихијатрија подлегла „догматском дремежу“ и емпиријски неоснованим метафизичким тврдњама. Сем тога, докторанд усваја и метод социјално-филозофске критике узурпирања политичке моћи, као и Фукоов поступак обogaћивања теоријских истраживања, кроз консултовање судских архива и узимање у обзир конкретних људских судбина.

Други део рада („Антипсихијатрија као правац у историји идеја“) рашчлањен је на пет поглавља, у којима аутор дисертације излаже кратак историјат антипсихијатријског покрета, дефинише појам теоријске антипсихијатрије и разматра историјско-филозофску позадину учења главних протагониста ове мисаоне оријентације.

У првом поглављу овог сегмента своје дисертације, докторанд објашњава да је антипсихијатрија настала шездесетих година 20. века, у времену које су обележили покрети *контракултуре* и *нове левице*. Он наводи да је термин *антипсихијатрија* у употребу увео јужноафрички психијатар Дејвид Купер, и указује да су за теоријску артикулацију овог правца много заслужнији аутори из англосаксонских земаља, а да је у практичком погледу овај покрет много више узео маха у Италији (Франко Базаља као

предводник) и Немачкој. Пошто је реч о теоријски и практички хетерогеном покрету – о чему сведочи и податак да је Роналд Ленг имао аверзију према коришћењу термина *антипсихијатрија* – није лако дати прецизну дефиницију овог појма. Ипак, оспоравајући једну академску дефиницију теоријског модела антипсихијатрије, као преуску и неадекватну, Ђорђевић нуди своју, у којој истиче да представници овог правца филозофије психијатрије: (1) релативизују онтички реалитет менталне болести (имајући на уму посебно схизофренију), (2) доводе у сумњу епистемолошку утемељеност биолошке психијатрије, (3) етички оспоравају институт принудне хоспитализације и (4) заступају тезу да је психијатрија не само грана медицине, већ и механизам социјалне стигматизације и контроле.

Предмет другог поглавља другог дела рада је анализа опуса родоначелника антипсихијатрије Дејвида Купера. Аутор дисертације констатује Куперову велику приврженост Марксовој идеји људске еманципације, али и преузимање неких феноменолошко-егзистенцијалистичких принципа, па и Витгенштајновог увида у очараност духа језиком. Насупрот биохемијским теоријама о узроку схизофреније, Купер је сматрао да њену етиологију треба тражити у динамици породичних односа, тј. у породичном и друштвеном насиљу над појединцем, објашњава докторанд. При томе, насиље је схватио као софистицирани процес лишавања аутономије личности, а схизофренију као покушај њеног накнадног задобијања, кроз ослобађање од стега друштвеног/рационалног система, тумачи Ђорђевић. Према његовој интерпретацији, оно што се може извући као поента Куперовог учења јесте схватање да је схизофренија етикета или језичка конструкција – чија моћ сведочи о томе у којој мери је дух склон да буде заведен језиком – а не посебан ентитет, независан од друштва и језика.

У наредном поглављу приказане су филозофске основе учења Роналда Ленга. Истакнути су елементи феноменологије и egzистенцијализма (идеја о трансценденталној субјективности, примат интенционалности у односу на психофизички каузалитет, онтолошка несигурност човека и др.), али и утицај скептицизма, као и значај рецепције Теравада будистичке филозофије, у теоријском опусу овог мислиоца. При томе, аутор дисертације заступа тезу да је управо упознавање са будистичком мистичко-контемплативном праксом одиграло кључну улогу у Ленговом артикулисању трансценденталне парадигме, тј. мистицистичког модела схизофреније. Наиме, супротстављајући се генетској теорији схизофреније и схватању да је она увек патогено стање, овај великан антипсихијатријске мисли је указивао на могућност мистичке трансформације свести, кроз схизофрено искуство,

објашњава докторанд. У овом контексту, Ђорђевић потенцира Ленгову суптилност и теоријску опрезност, садржану у његовом схватању да се поменута духовна трансформација у току психотичне епизоде не дешава увек, него понекад.

Четврто поглавље другог дела бави се филозофским мотивима у списима Томаса Саса, најпровокативнијег – и најнеодмеренијег – антипсихијатријског мислиоца. У њима, аутор дисертације препознаје утицаје аналитичке филозофије, филозофије политичког либерализма и филозофије либертијанизма. Поенту Сасовог учења докторанд проналази у тези да је ментална болест само мит, у функцији државне репресије над појединцима, који манифестују неуобичајене и за друштвени поредак непожељне облике понашања. За овог америчког професора филозофије психијатрије схизофренија је само реч коју је створио Ојген Блојлер, односно, непостојећа болест, чији наводни симптоми привлаче пажњу људи само због неуобичајене употребе језика, од стране појединаца којима се приписује ова дијагноза, тумачи Ђорђевић. У том смислу, интерпретатор објашњава Сасово залагање за демедијализацију психотичности, као и хроничног конзумирања психоделичних супстанци, проналазећи у његовој основи схватање да се решење проблема психички аберантног понашања налази на путу слабљења, а не јачања психијатријских институција.

Последње, пето, поглавље овог дела рада посвећено је филозофији психијатрије Мишел Фукоа. Иако француски филозоф није припадник антипсихијатријског покрета у најужем смислу, докторанд га – као оштрог критичара психијатријске моћи – укључује у своје разматрање, проналазећи бројне сличности између њега и класичних представника овог покрета. Између осталог, аутор дисертације прави паралелу између Фукоовог схватања лудила као облика особеног и неприступачног знања и Ленговог мистицистичког модела схизофреније. Иако то експлицитно не апострофира, Ђорђевић показује да постоје и значајне сличности између Фукоовог и Сасовог схватања психијатријског третмана, као механизма друштвеног произвођења и подјармљивања „душевно оболелих“, а не њиховог лечења.

Тема кључног, трећег дела докторске дисертације („Филозофија и антипсихијатрија“) тиче се филозофског преиспитивања антипсихијатријске аргументације и контрааргументације. Он је рашчлањен на четири поглавља, чија тематика произилази из докторандове прелиминарне дефиниције појма теоријске антипсихијатрије.

У првом поглављу овог сегмента свог рада, Ђорђевић се бави онтичким статусом менталних болести. Констатујући да је у односу на ово питање присутна поларизација на реализам и антиреализам (конвенционализам, фикционализам и др.), аутор

дисертације сматра да је у овој ствари погрешна искључивост било које врсте, па се опредељује за становиште које именује као методолошки индивидуализам, а које би се прецизније могло назвати онтолошко-методолошким индивидуализмом, јер оно подразумева онтичку јединственост конкретних менталних стања. Према његовом схватању, потпуно је неодржива позиција ригидног антиреализма, сасовског типа, која негира објективно постојање менталних болести у целини, али из тога не следи да онтички реалитет имају све психијатријске нозолошке категорије, које се могу пронаћи, рецимо, у *Америчкој класификацији душевних поремећаја (DSM)* или у *Десетој Међународној класификацији болести (ICD-10)* – где је под редним бројем F44.3 као ментална болест заведено и стање транса, несагласно са важећим културним обрасцем. На основу тога, докторанд изводи закључак да су основане умереније варијанте антипсихијатријске критике наивног психијатријског реализма. Када је реч о схизофренији, у духу свог општег становишта, Ђорђевић закључује да неки њени видови јесу ментална болест, док други то нису, па оцењује да су филозофски равноправне медицинска и мистицистичка парадигма схизофреног искуства. До закључака у овом поглављу долази се кроз детаљну филозофску анализу појмова и аргумената, садржаних у разним про-психијатријским (Лори Резнек, Предраг Каличанин и др.) и антипсихијатријским теоријама (Томас Сас, Ричард Ленг, Ричард Гозден и др.), али и психолошким (Ханс Ајзенк) и социолошким учењима (теорија етикетирања Томаса Шефа). При томе, поред осталих критичких увида, докторанд проналази логичку грешку *petitio principii* у Сасовој тврдњи да је очигледно то да ментална болест не постоји, док у Резнековом генералном суду о схизофренији као болести види грешку *pars pro toto*, проистеклу из једностраног уважавања конфирмирајуће, а занемаривања побијајуће клиничке и неуролошке евиденције.

Тематика наредног поглавља тиче се преиспитивања епистемолошког статуса биолошке психијатрије и антипсихијатрије, као ривалских становишта у филозофији психијатрије. При томе, докторанд је свестан да би озбиљно поткрепљивање оптимистичких очекивања у домену медицинских наука, да се за све менталне поремећаје могу пронаћи исцрпна и потпуна биопсихијатријска објашњења, угрозило и Ленгову варијанту антипсихијатријске мисли, коју очигледно сматра њеним најплаузибилнијим обликом. Настојећи да буде непристрасан, и да концепт биолошке психијатрије брани од неоснованих критика (Гордон Ворм, Џон Модроу, Колин Рос и др.), аутор дисертације код опонената, али и пропонената овог становишта проналази логичку грешку пребрзе генерализације (*fallacia fictae universalitatis*), те заступа став да

епистемолошка заснованост критицистичке и умерене антипсихијатрије није озбиљније угрожена владајућом парадигмом у *mainstream* психијатрији. Између осталих сазнајних увида у овом поглављу, кроз детаљну анализу једанаест упоришних теза Резнекове одбране биомедицинске парадигме у психијатрији, Ђорђевић показује да је, у епистемолошком погледу, посебно спорна његова тврдња да психијатрија има поуздану опсервациону базу, у виду абнормалног понашања. У том смислу, он оцењује да канадски теоретичар неоправдано занемарује проблем херменеутичког круга, који се јавља зато што психијатри немају посла са физичким понашањем, већ са понашањем испуњеним субјективним значењем.

У трећем поглављу трећег дела дисертације разматрају се социјално-филозофски аспекти антипсихијатријских анализа, из угла који докторанд одређује као приступ савремене критичке теорије друштва. Суштину овог приступа, он види у истраживању начина функционисања сложених механизма политичко-психолошке контроле, којима се успостављају односи моћи унутар постојећег друштвеног поретка. Важну улогу у том контексту има и психијатријска моћ, па аутор дисертације – кроз обеснаживање Резнекове критике Фукоа и властитим рефлексијама – настоји да докаже основаност неких антипсихијатријских увида у репресивне црте ове гране медицине. Насупрот Резнековом минимизирању политичке злоупотребе психијатрије и максимализацији њене хуманистичке мисије, не оспоравајући то да она заиста често пружа неопходну помоћ у ублажавању менталне патње, Ђорђевић се саглашава са Фукоом у томе да психијатрија неретко у име наводне потенцијалне опасности по друштво, од насилништва носилаца менталних болести, врши стварно насиље над њима. Бавећи се идеолошким функцијама психијатрије, докторанд посебно апострофира њену инструментализацију у служби религијског фундаментализма и неолиберализма, на примерима психијатризације борбе против малих религијских заједница (већ помињано подвођење трансa, који није индукован средствима званичне религије, под менталну болест) и психијатризације конзумације психоделичних супстанци (њеним подвођењем под болест зависности – шифра F.16, у *Међународној класификацији болести*).

У последњем поглављу овог најопсежнијег дела рада, аутор дисертације се бави питањима из примењене етике, тачније етичким аспектима принудне психијатријске хоспитализације, што је једна од најчешћих тема антипсихијатријских критика. При томе, он опет оспорава неке сегменте Резнекове одбране *mainstream* психијатрије од антипсихијатријских приговора – овог пута његову апологију принудног хоспитализовања тзв. инкомпетентних психотичара и потенцијалних самоубица. Између

осталог, докторанд покушава да покаже како је споран и конфузан Резнеков концепт „аутономије“, а управо у име њене реституције оправдава се привремено стављање под старатељство психијатара оних који не владају собом. Када је реч о психијатризацији особа са суицидним склоностима, Ђорђевић указује да она пренебрегава филозофске аспекте самоубиства, тј. могућност да суицид буде не патогени чин, већ рационалан избор. У вези са различитим вредносним преференцијама, он се опредељује за становиште етичког (вредносног) плурализма, сматрајући да не постоји рационални над-критеријум, на основу кога би се могла утврдити етичка супериорност психијатријских или антипсихијатријских вредности, над оним држим. Сагласно томе, докторанд не заузима изричит став, ни за ни против принудне психијатријске хоспитализације, у уверењу да је утилитаристичко-ситуационистичка позиција боља од ригидног деонтолошког становишта.

Закључни део дисертације је изузетно малог обима и у њему Ђорђевић понавља основну поенту свог докторског рада: представници антипсихијатрије су доказали да психијатрија није „строга наука“, али су и сами подлегли метафизичком искушењу прекорачења граница емпиријских садржаја сазнања.

Прелазећи на оцену рада, можемо прво истаћи да је реч о остварењу које има карактер филозофске и научне расправе, кроз коју аутор дисертације систематизује постојећа сазнања у разматраној области, али и даје одређени оригинални научни допринос. Додуше, због критицистичког става који је докторанд усвојио, овај ауторски допринос нема упадљиву форму, али је неспорно присутан у побијању догматичких теза, како у оквиру владајуће психијатријске парадигме, тако и у окриљу антипсихијатрије. Испољавајући и изванредан литерарни дар, аутор је показао – што је за ову врсту радова много важније – велику способност да аргументовано заступа ставове са којима се слаже и да аргументовано критикује ставове са којима се не слаже. У складу са ширином теме, Ђорђевић је демонстрирао завидну упућеност у широк спектар филозофских и научних области: од будизма и разних праваца у савременој филозофији, преко посебних филозофских дисциплина и психологије, до биомедицине, психијатријске нозологије и фармакологије. Посебно је похвално то што он, поред логичко-концептуалних аргумената (на које га обавезује ужа научна област), узима у обзир и емпиријску поткрепљеност одговарајућих теорија, на основу конкретних експерименталних истраживања. Оно што је заиста ретка врлина, о којој сведочи овај рад, јесте докторандова способност да се и са најпровокативнијим темама суочи на прибран начин и у духу теоријске опрезности.

У раду има и пропуста, које би ваљало отклонити, пре него што се дисертација објави као књига. Поред више техничких омашки, текст дисертације нема нарочито рашчлањену структуру, што неке његове партије чини недовољно прегледним. Филозофски утицаји (марксизам, егзистенцијализам, аналитичка филозофија) на антипсихијатријске ауторе су прилично површно обрађени, док је анализи Резнекових схватања посвећена диспропорционално велика пажња. Понекад се структура аргумента непотребно излаже у форми ентимема, иако је код разматраних аутора уобличена у виду силогизма. Ипак, мишљења смо да ови и њима слични недостаци не доводе у озбиљнију сумњу висок квалитет Ђорђевићеве докторске дисертације.

На основу свега реченог, задовољство нам је да Наставно-научном већу предложимо да рад **Дејана Ђорђевића** *Филозофске претпоставке и импликације антипсихијатрије* прихвати као докторску дисертацију и тиме му дозволи излазак на њену одбрану.

У Београду, 14. априла 2010.

Др Миланко Говедарица, доцент Филозофског факултета у Београду

Др Драго Ђурић, доцент Филозофског факултета у Београду

Др Владимир Јовић, доцент Филозофског факултета у Косовској Митровици